

Dr. sc. Branka Grbavac

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Odsjek za povijesne znanosti

Prilog proučavanju životopisa zadarskog bilježnika Teodora de Prandina iz Vicenze

UDK 347.961(497.581.1Zadar)(093)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno (Received): 7. 9. 2017.

Prihvaćeno (Accepted): 17. 10. 2017.

Na temelju objavljenoga i neobjavljenoga arhivskoga gradiva, pohranjenog u Državnom arhivu u Zadru, u radu se prikazuje život i djelovanje zadarskog bilježnika Teodora de Prandina koji je u službu stupio početkom 15. stoljeća. Osnovni podaci o bilježniku Teodoru de Prandinu poznati su iz njegova potpisa koji ukazuje da je bio sin Antuna Ferrarolija te da dolazi iz zaleđa Venecije, iz grada Vicenze. Potpis također otkriva kako je bilježničku službu obavljao carskom ovlašću te da je u zadarskoj komuni obavljao nekoliko različitih službi, onu kaptolskog pisara, općinskoga javnog bilježnika i bilježnika Velikoga sudbenog dvora zadarske komune. U Zadru se Prandino trajno i nastanio te oženio kćer trgovca Tomana pokojnog Jurja. Tijekom svog boravka u Zadru Prandino se zajedno s uglednim zadarskim građanima povezao u gusto isprepletenu društvenu mrežu, a potpuni suživot s gradom očituje se u gradnji hospitala. Sačuvana je i njegova oporuka čija je transkripcija objavljena kao prilog ovome radu.

Ključne riječi: srednji vijek, Dalmacija, Zadar, bilježnik, Teodor de Prandino, kulturna povijest, pravna povijest

Branka Grbavac

Srednjovjekovni bilježnički spisi pohranjeni u Državnom arhivu u Zadru sadržavaju široku lepezu podataka bitnih za proučavanje društvene, kulturne i gospodarske prošlosti Zadra i predstavljaju vrijedno svjedočanstvo pravne pismenosti u gradovima istočnojadranske obale. Stoga je o razvoju notarijata kao institucije u hrvatskoj historiografiji napisan veći broj radova, ali se, s druge strane, vrlo malo pozornosti obratilo osobama koje su tu službu u praksi obavljale – javnim bilježnicima, posebice kad je riječ o njihovim privatnim životima koji su ostali gotovo potpuna nepoznanica. Tko su bile osobe koje su u istočnojadranskim komunama obavljale službu notara, odakle su potjecali, kako su se uklopili u društvo u kojem su profes-

ionalno djelovali, na koji način su razgranali svoju djelatnost ondje, samo su neka od pitanja koja se nameću prilikom istraživanja ove teme. Promatrati bilježnika izvan konteksta službe koju je obavljao prilično je zahtjevan posao budući da se podaci ovakve vrste ipak rjeđe susreću. No unatoč tome, pojedini bilježnici koji su djelovali u srednjovjekovnim dalmatinskim komunama ostavili su značajan pečat, ne samo na poslovnom, nego i na privatnom te društvenom planu. Vrijedno je spomenuti slučaj splitskog bilježnika Tome pok. Colutija iz gradića Cingola u Markama, koji je svoju službu obavljao na samome kraju 14. i u prvoj trećini 15. stoljeća. Toma je naime u prvim desetljećima 15. st. s jednom skupinom suvremenih Splićana, uglavnom

moćnih i bogatih trgovaca te svojim kolegama iz općinske kancelarije i gradskim liječnikom, bio povezan u gusto isprepletenu društvenu mrežu. Tu su skupinu međusobno povezivale čvrste poslovne i privatne veze. U tome se pak društvenom krugu Toma izdvajao prije svega razinom svoga obrazovanja, a onda i ugledom „vrlo učena muža”. Naime, splitski kancelar i javni bilježnik posjedovao je bogatu knjižnicu s 80 naslova u kućnome studiolu, kakve u 15. stoljeću uređuju intelektualci iz humanističkih krugova pa je moguće da se upravo tu oformio prvi humanistički intelektualni krug srednjovjekovnoga Splita.¹

Na temelju sačuvanih dokumenata, pohranjenih u knjigama imbrevijatura (registrima) raznih zadarskih bilježnika, čini se da je važnu ulogu u društvenom životu srednjovjekovnog Zadra imao i bilježnik Teodor de Prandino, sin pok. Antuna Ferrarolija iz Vicenze. On je u zadarsku komunu došao početkom 15. st. u vrijeme okončanja građanskog rata i borbi za ugarsko-hrvatsko prijestolje između priistaša kralja Žigmunda Luksemburškog i Ladislava Napuljskog, kada je za ugarsko-hrvatskog kralja bio okrunjen Ladislav Napuljski. Čini se da je po dolasku u zadarsku komunu najprije djelovao kao bilježnik Velikoga sudbenog dvora zadarske komune, tj. bilježnik za građanske sporove, na kojoj je dužnosti zamijenio bilježnika Vannesa Bernardovog iz Ferma. Kada se točno dogodio taj prijelaz nije moguće precizno odrediti nego ga okvirno staviti u rujna 1404., kada se javlja prvi registar sudskih spisa Teodora de Prandina. Također, teško je reći do kada se točno bilježnik Prandino zadržao u službi bilježnika za građanske sporove. Naime, sudski registri svjedoče da je tu dužnost obavljao neprekidno do rujna 1413., no povremeno se javlja i poslije, najprije u svibnju 1427., a potom i od listopada 1437. do veljače 1439., kada se navodi kao kancelar.² Osim dužnosti bilježnika za građanske sporove, Teodor je od travnja 1407. nakratko preuzeo i posao notara Sudbenog dvora konzula i mora, kada ga je zamijenio bilježnik Petar de Carbonis. Na istoj dužnosti zabilježen je i kasnije, i to najprije od travnja do studenog 1410., a potom od svibnja 1412. do listopada 1418.³

Sudeći prema Prandinovom sačuvanom bilježničkom registru, koji broji šest svežnjeva, a pohranjen je u Državnom arhivu u Zadru, on je istodobno bio i u službi javnoga općinskog bilježnika. Iako njegov registar sadrži zapise isprava od 1403. do 1441., potrebno je napomenuti kako prva privatnopravna isprava, koja je sastavljena Prandinovom

rukom, potječe tek iz 1405. godine. Radi se o oporuci zadarske stanovnice Jelene, kćeri pokojnog Ivana, sastavljene u mjesecu travnju 1405.⁴ Zanimljivo je da su instrumenti u spomenutom registru, koje je Teodor sastavljao, sačuvani tek od 1410. godine. Osim službi gradskog bilježnika, bilježnika zadarske kurije, kancelara komune, Prandino je u Zadru djelovao i kao kaptolski pisar sve do neformalnog prestanka rada kaptola 1425. godine. Sačuvan je i registar koji svjedoči o njegovoj službi unutar Zadarskoga kaptola kao vjerodostojnog mjesta (*locus credibilis*), a nastao je zajedničkim radom s još jednim zadarskim bilježnikom, Ivanom de Trottisom, koji je također djelovao kao kaptolski pisar. Taj se registar danas čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu u fondu Zbirka kodeksa (Arhiv HAZU, Zbirka kodeksa, *ladrensis capituli protocollum saec. XV*, IV. b. 41.), a obuhvaća dokumente sastavljene u razdoblju od 1403. do 1425. godine. Njega su 2012. zajednički objelodanili D. Karbić, M. Katušić i I. Majnarić. Isti su autori uz registar objavili i njegovu pomoćnu bilježnicu tzv. *bastardel*, jedinu sačuvanu uz registar koja pruža uvid u bilježničku praksu u službi Zadarskoga kaptola. Ona se za razliku od registra čuva u Državnom arhivu u Zadru, u spisima Ivana de Trottisa, nastalim za njegova rada kao općinskog bilježnika u Zadru.⁵

Sve te službe koje je obavljao u zadarskoj komuni svjedoče kako je bilježnik Teodor de Prandino pripadao onodobnoj društvenoj eliti grada. Naime, pripadao je onom krugu javnih bilježnika koji su se trajno nastanili u zadarskoj komuni. U Zadru je bilježnik Prandino boravio i radio gotovo čitav svoj životni vijek, tu je i umro, a njegovo djelovanje zabilježeno je na različite načine – od isprava koje je sastavljao, dokumenata koji govore o poslovima i djelatnostima u kojima je sudjelovao, do same oporuke kao odraza njegove posljednje volje.

Što se tiče njegova pravnog statusa u zadarskoj komuni važno je istaknuti da, iako je potjecao iz zaleda Venecije, grada Vicenze, Prandino u Zadru nije ostao „stranac” nego je primio zadarsko građanstvo i postao punopravan član zajednice. S druge strane, kakav je bio njegov društveni status u rodnom gradu, je li bio plemićkog porijekla, ili samo građanskog, pitanja su na koje u nedostatku arhivskoga gradiva nije moguće odgovoriti. Poznato je da je njegov brat Nikola de Prandino u Vicenzi bio ljekarnik, što svjedoči da je obitelj de Prandino u Vicenzi pripadala njezinoj intelektualnoj eliti.⁶

1 Mladen Ančić, „Inventar splitskoga kancelara i javnog bilježnika Tome Colutii de Cingulo”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU Zadru*, sv. 47., Zadar, 2005., str. 99.–148.

2 Tomislav Popić, *Krojenje pravde. Zadarsko sudstvo u srednjem vijeku (1358. – 1458.)*, Zagreb, 2014., str. 41.

3 T. Popić, *Krojenje pravde*, str. 41.–42.

4 Državni arhiv u Zadru [dalje: DAZd], Spisi zadarskih bilježnika [dalje: SZB], Theodorus de Prandino, b. 6., fasc. 2, nr. 1.

5 Damir Karbić, Maja Katušić i Ivan Majnarić, *Zajednički registar Ivana de Trottisa i Teodora de Prandina, Registri Zadarskog i Splitskog kaptola*, sv. 4, *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, sv. 18, Zagreb, 2012.

6 DAZd, SZB, Nicolaus de Baro [dalje: NBar], b. 1, fasc. 1, fol. 4.–4’.

Da se radilo o iznimno obrazovanom profesionalnom činovniku, cijenjenom u zadarskom društvu, svjedoči i činjenica kako se u dokumentima koje su sastavljali njegove kolege javni bilježnici, a koji registriraju poslove u kojima je i sam bio sudionik, Prandino redovito titulira s pridjevima *prudentissimus*, *circumspectus* i sl. Ipak, sliku koju je ovaj bilježnik sam stvarao o sebi treba nadopuniti podacima iz sačuvanih dokumenata iz kojih se može razabrati nešto o njegovim poslovima i djelovanju općenito. Kako je naglašeno na samom početku, Teodor je u zadarsku komunu došao u vrijeme promjene vlasti i jačanja uprave kralja Ladislava Napuljskog. Zašto je svoju poslovnu priliku odlučio tražiti upravo u Zadru, pitanje je o kojemu možemo samo nagađati. Moguće je da je bio poslovno vezan uz napuljsko kulturno-društveno okruženje ili je neovisno o tome svoju bilježničku karijeru odlučio graditi upravo u ovoj dalmatinskoj komuni.⁷ Poznato je kako je neposredno prije dolaska u Zadar boravio u Veneciji, gdje se 1401. spominje kao svjedok u dokumentu kojim se uređuju odnosi između samostana sv. Jeronima u Veneciji i župnika župe sv. Hermagore i Fortunata.⁸ Kad je došao u zadarsku komunu, tamo su kao javni bilježnici djelovali: Petar de Sarčana, Artikucije iz Rivignana, Ivan de Casulis, Ivan de Trottis, Matej Salašić, Bartolomej de Sarčana, Petar de Carbonis i Kristofor de Zeno. Budući da je Prandino kao gradski bilježnik radio na izdavanju kopija isprava koje je sastavio prijašnji javni bilježnik Vannes Bernardov iz Ferma, a koje su bile unesene u njegov registar pohranjen u općinskom arhivu, moguće je da je upravo Prandino naslijedio Vannesov javnobilježnički ured.

Nakon što je Ladislav Napuljski 1409. prodao Mlečanima Dalmaciju za 100 000 dukata, mnogi su gradski činovnici bili maknuti sa svojih funkcija, dok je veći broj zadarskih plemića za koje se držalo da su nepodobni bio konfiniran u Mletke. No to nije bio slučaj s bilježnikom Prandinom. Čini se da je sastavljanje isprava po pravilima javnobilježničke struke propisanim gradskim statutom i na zadovoljstvo svojih suvremenika utjecalo na činjenicu da su ga mletačke vlasti nakon preuzimanja uprave nad gradom Zadrom zadržale u službi. Boraveći u Zadru bilježnik Prandino je s vremenom razgranao gospodarsku djelatnost i stekao društveni ugled. U zadarskoj komuni se i oženio Katarinom, kćeri trgovca Tomana pokojnog Jurja koji je pripadao sloju bogatih pučana u zadarskoj komuni. Toman je u kolovozu 1410. kupio od Ivana Našmanića od roda Lapčana iz Snojaca ždrijež zemlje dijelom pod vinogradima, dijelom pod ora-

nicama u selu Snojaci za 30 zlatnih dukata.⁹ U studenom iste godine s Ivanom je i zamijenio ždrijež zemlje koji je posjedovao u selu Tihlići, a zauzvrat je dobio ždrijež zemlje u selu Snojaci.¹⁰ U dokumentu sastavljenom Prandinovom rukom, u rujnu 1411., Toman zajedno s Nikolom, sinom pokojnog suknara Mihovila i zadarskim plemićem Jurjem de Rosom, osniva trgovačko društvo za proizvodnju i prodaju sukna na rok od tri godine u koje Nikola ulaže 500 zlatnih dukata. U veljači 1412. poslove vezane oko društva preuzima sam bilježnik Prandino kojem Nikola pokojnog suknara Mihovila obećava isplatiti trećinu dobiti koju će ostvariti u naredne tri godine. S druge pak strane Prandino obećava Nikoli isplatiti 110 zlatnih dukata za poslovanje samog društva.¹¹ Istoga dana Prandino i njegova supruga Katarina isplaćuju tom Nikoli 95 zlatnih dukata, a koje je Nikola pak isti dan isplatio Kreši Zadulinu na ime nekog duga.¹² Čini se da je poslove uz radnju za proizvodnju i prodaju sukna bilježnik Prandino preuzeo u ime svoga tasta zbog toga što je Toman u međuvremenu preminuo. O tome svjedoči isprava sastavljena u studenom 1411., u kojoj se kao jedna od ugovornih strana spominje Prandino koji u ime svoje punice Marije, udovice Tomanove, kupuje od Dobrola, sina Kreše Benje, komad zemlje veličine devet gonjaja¹³, zasadene sa 106 stabala maslina, po cijeni od 300 mletačkih libara.¹⁴

Iz sačuvanih bilježničkih spisa razvidno je kako je bilježnik Prandino posjedovao više kuća u Zadru, no ona u kojoj je stanovao bila je smještena u četvrti sv. Mihovila.¹⁵ Njegova se poslovna aktivnost, kako je bilo i uobičajeno za njegov položaj, temeljila na kupnji i prodaji raznih nekretnina u samom gradu i njegovu distriktu. Tako primjerice, u srpnju 1430., prodaje Santu, sinu Julijana Mačutija iz talijanskoga gradića San Severina, stanovniku Zadra, vinove loze koje je posjedovao na otoku Ugljanu u mjestu zvanom Batalaža luka po cijeni od 100

7 D. Karbić, M. Katušić i I. Majnarić, *Zajednički registar*, str. 7.

8 Flaminio Corner, *Ecclesiae Venetae antiquis monumentis nunc etiam primum editis illustratae ac in decades distributae, decas secunda et tertia*, Venetiis, 1749., str. 129.-132.

9 D. Karbić, M. Katušić i I. Majnarić, *Zajednički registar*, dok. 42., str. 82.-83.

10 D. Karbić, M. Katušić i I. Majnarić, *Zajednički registar*, dok. 43., str. 83.-84.

11 DAZd, SZB, Christophorus de Zeno [dalje: CZ], b. 1, fasc. 1., fol. 36'.-37'.

12 DAZd, SZB, CZ, b. 1, fasc. 1, fol. 37'.-38.

13 gonjaj (lat. gonay, gognay, indecl., m., gogna, f.) – osnovna zemljišna mjerna jedinica u Zadru, Pagu, Ninu i Šibeniku koja nije bila standardizirana. Tako je npr. zadarski gonjaj iznosio 2364,6 m², a šibenski samo 851,3 m².

14 DAZd, SZB, CZ, b. 1, fasc. 1, fol. 39'.-40'. Libra – obračunski novac preuzet iz mletačkoga novčanog sustava. Osnova sustava postao je mletački denar koji je mogao biti bakren (*denarius parvulus*) ili srebren (*denarius grossus*). Dvanaest denara činilo je novčanu jedinicu zvanu solid, a dvadeset solida libru (dakle, ukupno 144 denara). Tečaj bakrenjaka i srebrnjaka mijenjao se tijekom vremena te je u 13. st. uglavnom iznosio 26 bakrenjaka za 1 srebrnjak, u većem dijelu 14. st. 32 bakrenjaka za 1 srebrnjak, a krajem istog stoljeća 48 bakrenjaka za 1 srebrnjak.

15 DAZd, SZB, Iohannes de Calcina [dalje: ICal], b. 1, fasc. 1, sv. 1, fol. 288.-289.

libara.¹⁶ U srpnju iduće godine bilježnik Prandino kupuje od Vitola pok. Nadalina Zadulina posjed veličine 28 gonjaja, zatim komad obradive zemlje veličine šest gonjaja te komad zemlje zasade vinovom lozom koju su obrađivali Mihovil Sedanić i Lukac Hlapčić, veličine 32 gonjaja, a koji su svi bili smješteni u selu Meljače u zadarskom distriktu, po cijeni od 80 zlatnih dukata.¹⁷ Godine 1441. prodao je trgovcu Grguru, sinu pokojnog Jurja Venturina, građaninu Zadra, komad zemlje zasade maslinama i vinovom lozom veličine dva gonjaja, koja se nalazila na lokalitetu *super Montem Ferreum*, po cijeni od 150 mletačkih libara.¹⁸ Dana 17. ožujka 1442. sklopio je Prandino nekoliko kupoprodajnih ugovora. Najprije je drvodjelcu Petru pokojnog Ostoje zvanom Didac prodao građevinsko zemljište veličine šest koraka¹⁹ na kojem se nalazila građevina Simonite, supruge krčmara Tomaša, smješteno u Zadru u četvrti sv. Mihovila, po cijeni od 100 mletačkih libara.²⁰ Potom je istom Petru prodao komad zemlje veličine tri gonjaja zasade s 33 stabla maslina, smješten *sub Monte Ferro* u zadarskom distriktu za 50 libara.²¹ Naposlijetku, prodao je Dobri, udovici mesara Pavla, kuću s okućnicom veličine šest koraka koja je s tri strane bila zidana, a s četvrte strane obložena i pokrivena daskama, i koja se nalazila u četvrti sv. Mihovila, po cijeni od 300 mletačkih libara.²² U travnju iste godine prodao je Gojslavu Ugrinoviću i Marku Benedikoviću tri gonjaja obradive zemlje, smještene u mjestu Lukoranu na otoku Ugljanu, za 22 libre.²³

Osim prodaje raznih nekretnina Prandinova poslovna djelatnost temeljila se i na čestom davanju posjeda u zakup. Tako je u prosincu 1429. svom kmetu Mateju Ratka Surića iz Lukorana dao u zakup komad zemlje veličine 14 gonjaja koja je dijelom bila obrađena, a dijelom pašnjak, smješten u Lukoranu na otoku Ugljanu. Temeljem sklopljenog ugovora Matej mu je bio dužan svake godine dati četvrtinu plodova.²⁴ Iste je godine Dmina, udovica ratara Vuka, uz Prandinovu suglasnost prodala Jakovu Ivkoviću i Bogdanu Nelipčiću svoje vinove loze koje su se nalazile u mjestu Paprat u zadarskom distriktu na zemlji čiji je vlasnik bio sam Prandino. Stoga su Jakov i Bogdan svake godine bili dužni bilježniku Prandinu doznačiti četvrtinu plodova s te zemlje, a kad su pravo korištenja zemlje željeli prodati trećoj osobi, bili su mu dužni dati

jednoga uškopljenog ovna ili 12 groša.²⁵

Posjedovanje određenog broja nekretnina rezultirao je Teodorovim učestalim sudskim sporovima. Tako je primjerice u registru notara Ivana de Calcina iz ožujka 1440. zabilježeno kako je Prandino sklopio nagodbu s uglednim zadarskim građaninom, doktorom prava Rafaelom de Nassisom, u vezi sporova vodenih oko posjeda veličine 16 gonjaja zasadenim vinovom lozom i maslinama koji se nalazio *vltra riuum molendinorum ciuitatis ladre*, a koji je u listopadu 1439. Prandino prodao samom Rafaelu.²⁶

Osim bavljenja bilježničkom službom te osobnog poslovanja, Prandinova djelatnost u zadarskoj komuni zabilježena je i poslovima koje je obavljao u službi raznih zadarskih građana kao njihov pravni zastupnik, posrednik, skrbnik ili izvršitelj oporuke. Tako je u srpnju 1424. zajedno sa zadarskim plemićem Jakovom Ljubavcem bio određen za posrednika, tj. djelatelja posjeda od strane Petra pok. Venturina i Pasina pokojnog Julijana, zadarskih građana, koji su se nalazili na otoku Pašmanu u mjestu zvanom *Ortus*, čije je dvije trećine bilo u vlasništvu Petra, a jedna trećina Pasina. Ugovorom je bilo utvrđeno da će za svoje dvije trećine vlasništva Petar dobiti vinograde i obradiva zemljišta, kulu, selište na kojem se nalazila peć, a Pasino je dobio sve vinograde i obradiva zemljišta koje je sam obrađivao, dok je bunar u kojem se nalazila voda trebao biti zajednički. Također, vodu koja se nalazila na dijelu koji je pripao Petru mogli su zajednički koristiti kmetovi obiju strana. Dvije male doline i pašnjak koji su se nalazili na posjedu bili su podijeljeni tako da je dvije trećine pripalo Petru, a jedna trećina Pasinu.²⁷ Godine 1438. Prandino se pak spominje kao izvršitelj oporuke suknara Jakova pok. Ivana, zadarskog građanina, koji mu oporučno ostavlja novčani legat u iznosu od 50 mletačkih libara.²⁸ U ožujku 1442. našao se u ulozi skrbnika Grgurice pokojnog Pavla Kalinića iz Hrvatske te Pavice, Katarine i Margarite, maloljetnih kćeri pok. Petra Kalinića iz Drenovca u zadarskom distriktu, Pavlovog brata, kada u njihovo ime prodaje braći Tomasiju i Bartulu, sinovima pok. Milutina iz Drenovca, vinove loze smještene u Drenovcu, a čiji su vlasnici bile navedene maloljetnice, po cijeni od 52 mletačke libre.²⁹

I ostali se zadarski bilježnici, poput Prandina, samom činjenicom da su imali završene pravne studije, u dokumentima spominju i kao svjedoci i pravni zastupnici što govori o njihovu ugledu koji su uživali kao pripadnici komunalne zajednice. No

16 DAZd, SZB, Iohannes quondam Ostoje [dalje: IO], b. 1, fasc. 1, sv. 2, fol. 1'.

17 DAZd, SZB, IO, b. 1, fasc. 2, sv. 2, fol. 39'-39.

18 DAZd, SZB, ICal. b. 1, fasc. 1, sv. 1, fol. 124.

19 korak (lat. *passus*, -us, m./*passus*, -i, m.) – mjera za dužinu, zemljišna mjera, „paš“.

20 DAZd, SZB, ICal. b. 1, fasc. 1, sv. 1, fol. 288.-289.

21 DAZd, SZB, ICal. b. 1, fasc. 1, sv. 1, fol. 289.-290.

22 DAZd, SZB, ICal. b. 1, fasc. 1, sv. 1, fol. 290'-291.

23 DAZd, SZB, ICal. b. VIII, fasc. 1, sv. 1, fol. 11'.

24 DAZd, SZB, IO, b. 1, fasc. 1, sv. 2, fol. 49'-50.

25 DAZd, SZB, IO, b. 1, fasc. 1, sv. 2, fol. 42.

26 DAZd, SZB, ICal. b. 1, fasc. 1, sv. 1, fol. 21.

27 DAZd, SZB, NBar, b. 1, fasc. 1, fol. 4'-5.

28 DAZd, SZB, Nicolaus de Benedicti, b. II, fasc. 1/2, fol. 87'-90.

29 DAZd, SZB, ICal. b. 1, fasc. 1, sv. 1, fol. 283-283'.

ono po čemu se bilježnik Prandino razlikovao od svojih kolega, koji su djelovali i boravili u zadarskoj komuni i Dalmaciji općenito, te ujedno predstavlja i jedinstven slučaj, vezan je uz podatak da je po dolasku u zadarsku komunu izgradio hospital (ubožnicu) za zbrinjavanje i pomoć najnižem sloju gradske sirotinje. Iako su prvi hospitali nastali pod crkvenim utjecajem još u doba kasne antike, u razdoblju srednjega vijeka oni su bili izgrađeni i laičkim novcem, ali upravitelji su im obično bili svećenici ili svjetovne osobe pod nadzorom biskupa, a osoblje je nerijetko regrutirano među redovništvom.³⁰ U hospitalu kojeg je osnovao Teodor de Prandino pod titularom sv. Marije Magdalene stanovale su franjevačke trećoretke koje su skrbile o siromašnima u hospitalu, a on se nalazio pokraj crkve sv. Donata.³¹ Njegov rad potpomagali su zadarski stanovnici ostavljajući mu legate, o čemu primjerice svjedoči oporuka zadarske patricijke Kolicice, udovice Kreše Civalerija koja 1445. oporučuje Marini Kolitine, tadašnjoj upraviteljici hospitala, novčani legat u iznosu od 29 groša.³² Godine 1447. Prandino je hospital predao na upravu zadarskom nadbiskupu Lovri Venieru koji ga je iste godine iz urbanističkih razloga dao porušiti.³³

Od bilježnika Prandina sačuvana je u originalu i njegova oporuka iz 1455., a pohranjena je u Državnom arhivu u Zadru u Spisima zadarskog bilježnika Ivana de Calcina.³⁴

Oporuka je sastavljena 18. veljače 1455. u domu samog oporučitelja u Zadru, u prisutnosti dvojice svjedoka – drvodjelca Šimuna Bilšića i krojača Mihovila Dminčića, a kao egzaminator spominje se zadarski plemić Krešo pokojnog Šimuna Zadulina. Za izvršitelja oporuke postavljen je drvodjelac Antun pok. Ivana Jurulića, zadarski građanin. Sadržajno gledajući radi se o izrazito kratkoj oporuci, posebice ako se uzmu u obzir službe koje je Teodor obavljao te imetak koji je posjedovao, pa nam ne otkriva mnogo podataka. Na prvi pogled dobiva se dojam da se radi o kodicilu, tj. dodatku oporuci, no formule navedene u njoj jasan su pokazatelj da je ipak riječ o pravoj oporuci. Naime, diplomatski gledano, ona sadrži uobičajene formule koje nalazimo u oporukama koje su sastavljali ostali zadarski bilježnici u 15. stoljeću, kao i sam Prandino. Na početku oporuke bilježnik Prandino

navodi svoje psihičko i tjelesno stanje u trenutku njezina sastavljanja, ističući pritom da je *sanus per Christi gratiam mente, sensu et intellectu licet corpore languens*. Bilježenje oporuka od strane mentalno zdravih osoba bio je ujedno i preduvjet da je neka osoba mogla sastaviti oporuku, no njegovu tjelesno stanje upućuje na činjenicu da je bio bolestan i da nije želio umrijeti bezoporučno. Njegova prva oporučna odredba odnosi se na izbor samih izvršitelja oporuke. Tu u nekoj mjeri Prandinova oporuka iskače od standarda jer za izvršitelja oporuke imenuje samo jednu osobu, što je prilično rijedak slučaj uzevši u obzir oporuke sastavljene u razdoblju 15. stoljeća. Naime, zadarski su građani obično za izvršitelje oporuke imenovali više osoba, kako bi se u slučaju da neka od njih premine, ostali mogli pobrinuti za izvršenje njihovih oporučnih zahtjeva. Kako je navedeno, kao izvršitelja svoje oporuke postavio je drvodjelca Antuna, sina pok. Ivana Jurulića, zadarskog građanina. Sljedeća oporučna odredba odnosi se na mjesto njegova posljednjeg počivališta. Tako oporučno zahtijeva da se njegovo tijelo pohrani u dominikanskoj crkvi sv. Platona u Zadru. Potom zahtijeva da se za njegovu dušu slavi 40 gregorijanskih misa. Zanimljivo je kako u oporuci ne spominje suprugu Katarinu pa je pretpostavka da je ona tada već bila pokojna, kao ni djecu koju najvjerojatnije s njom nije niti imao. Stoga je kao univerzalnog nasljednika odredio spomenutog drvodjelca Antuna kojem ostavlja svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu. To je ujedno i posljednja oporučna odredba zabilježena u samom tekstu oporuke. Nažalost, sama oporuka ne otkriva prirodu njegova odnosa s Antunom, radi li se o rodbinskim ili nekim drugim vezama, pitanja su koja ostaju nepoznanica. Ipak, iako je sadržajno vrlo škrt, ona pokazuje dvosmjernu strategiju u raspodjeli samih legata budući da je dio svoje imovine ostavio i u pobožne svrhe (*pro anima sua*), a ne samo svjetovnim osobama, u konkretnom slučaju drvodjelu Antunu.

Nisu poznate okolnosti zašto je oporuka bilježnika Prandina tako kratka, a ujedno i podaci vezani uz njezino otvaranje vrlo su neobični. Naime, u registru Ivana de Calcina na kraju same oporuke zabilježeno je kako je ona otvorena 29. listopada 1473., tj. osamnaest godina nakon njezina sastavljanja. Pravno gledano, oporuke su se otvarale nekoliko dana nakon oporučiteljeve smrti. Je li to značilo da je bilježnik Prandino preživio bolest koju navodi kao razlog njezina sastavljanja ili se pak radi o nespretnom korištenju izraza *apertum fuit* koji se možda odnosi na vrijeme kada je ona bila predstavljena na sudu tijekom spora koji je neki Antun vodio s redovnicama sv. Marije, nije poznato. Moguće je da se radilo o samom Antunu, zakonitom nasljedniku Prandinove imovine.

30 O hospitalima vidi opširnije u: Damir Karbić, „Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća“, *Historijski zbornik*, god. XLIV, br. 1, Zagreb, 1991., str. 43.-76.

31 Tatjana Buklijaš, „Od hospitala do bolnice. Pretpovijest jedne moderne institucije“, *Hrvatska revija*, god. IV., br. 3, Zagreb, 2004., str. 98.-102.

32 DAZd, SZB, ICal. b. VIII., fasc. 3, fol. 30'.-31.

33 Roman Jelić, *Zdravstvo u Zadru i njegovu području*, Zadar, 1978., str. 14.

34 DAZd, SZB, ICal. b. VIII., fasc. 3, fol. 126.-126'.

Summary

Based on the published and hitherto unpublished sources kept in the State Archive of Zadar, a life and work of the Zaratina notary Theodore de Prandino, who started to perform his service at the beginning of the 15th century, is presented in this article. The basic information about notary Theodor de Prandino is known from his signature, which shows that he was the son of Anthony Ferraroli and came from the hinterland of Venice, from Vicenza. The signature also reveals that he performed his service by imperial authorization and that he worked as a notary in the commune of Zadar in the several different offices, as a notary of cathedral Chapter, public notary and notary of the Zaratina curia maior. Prandino permanently stayed in Zadar and married the daughter of merchant Tomanus son of late George. During his stay in the commune, together with prominent citizens of Zadar, he created an extensive social network and his full coexistence with the city manifested itself in the construction of a hospital. His last will is also preserved and is published as an appendix to the article.

Key words: the Middle Ages, Dalmatia, Zadar, notary, Theodore de Prandino, cultural history, legal history

Prilog:

Oporuka zadarskog bilježnika Teodora de Prandina iz Vicenze, 18.2.1455. (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Iohannes de Calcina, b. VIII, fasc. 3, fol. 126-126').

(fol. 126)

(In margine): Testamentum condam ser Teodori Prandino cancellarius comunis ladre

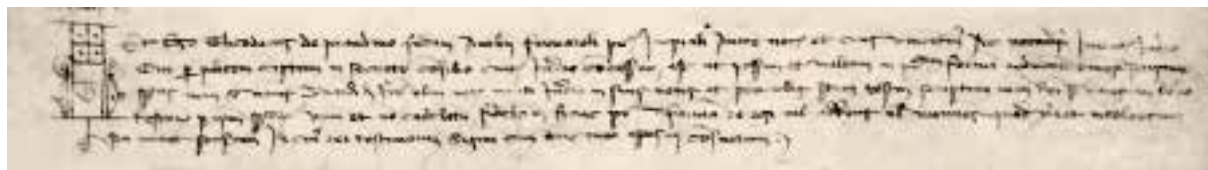
In Christi nomine. Amen. Anno incarnationis eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto, indictione tertia, die decimo octo mensis Februarii. Temporibus illustrissimi principis et domini excellentissimi domini Francisci Foscari Dei gratia incliti ducis Venetiarum ac magnifici et generosi viri Petri Basadona honorabilis comitis ciuitatis ladre. Cum morte nil certius morte (!), incertius hora mortis diesque eius ab omnibus penitus ignoretur, idcirco egregius vir ser Theodorus condam Antonii de Prandino Vicentinus honorabilis cancellarius comitatus ladre, sanus per Christi gratiam mente, sensu et intellectu licet corpore languens, predicta considerans, timens diuinum iudicium et nolens ab intestato decedere, de suis bonis omnibus suam vltimam voluntatem et suum vltimum testamentum in hunc modum facere procurauit. Inprimis suum fideicommissarium instituit Antonium condam Iohannis Iurulich, marangonum, ciuem ladre, ipsum solum prout ordinaturum sit dictus suus commissarius adimplere teneatur, dans et concedens dictus testator dicto suo commissario

plenum et liberum arbitrium et potestatem dictam suam commissariam et omnia sua bona et cetera. Item voluit corpus suum sepeliri in ecclesia sancti Platonis de ladra. Item voluit celebrari (fol. 126') XL^{ta} missas sancti Gregorii pro anima sua. In omnibus autem aliis suis bonis mobilibus et immobilibus, iuribus quoque et actionibus presentibus et futuris superscriptum Antonium Iurulich sibi heredem vniuersalem fecit et instituit. Et hanc voluit esse suam vltimam voluntatem et suum vltimum testamentum, quam et quod valere voluit iure testamenti et vltime voluntatis et si iure testamenti et vltime voluntatis non valeret, valeat iure codicillorum et omnibus modo, via, iure et cetera. Actum ladre in domo solite habitationis dicti testatoris, presentibus magistro Simone Bilsich protomagistro marangono et Michaelae Dmnicich sartore, ciuibus ladre, testibus habitis, vocatis et rogatis.

Ser Cresius de Zadolinis condam ser Simonis iudex examinatore ladre huic testamento presens fuit et se superscripsit (!).

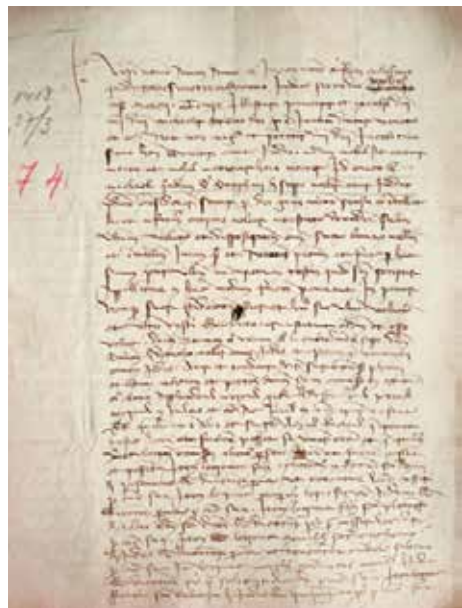
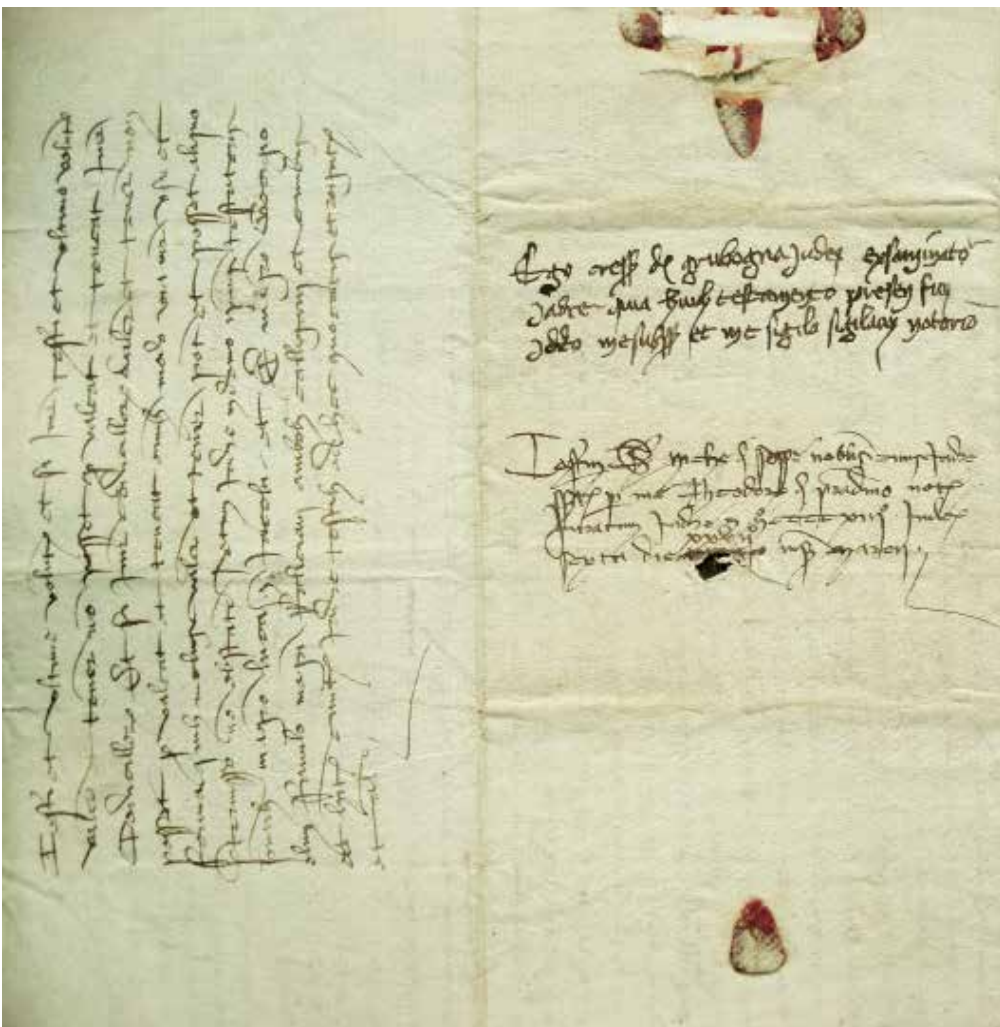
1473., indictione VII^a, die 29 Octobris

Hoc superscriptum testamentum sub logia ladre coram magnificis dominis Ieronimo Diedo et Iacobo Miani rectoribus ladre presente etiam dicto iudice examinatore apertum fuit propter causam que vertebatur inter fiscum et dominas moniales sancte Marie de ladra pro loco et ortis Sancte Crucis de burgo pro conscientia ipsis dominis rectoribus facta ut dicitur per Antonium chanosum de ladra.

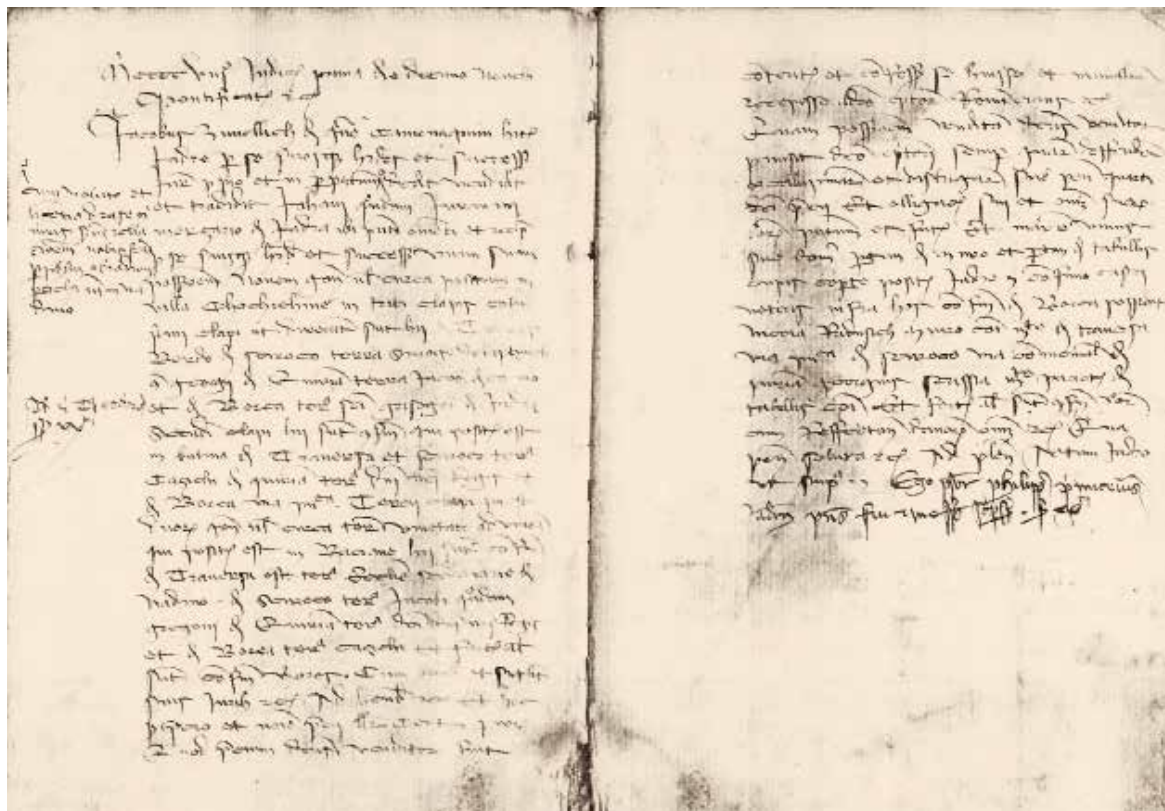
Slika 1.

Notarski znak bilježnika Teodora de Prandina (Arhiv samostana sv. Marije u Zadru, Mapa 4., br. 353.).

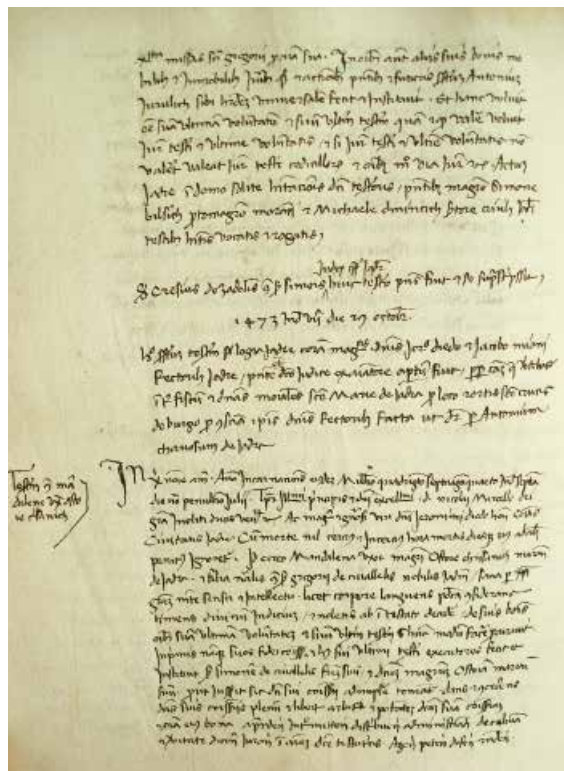
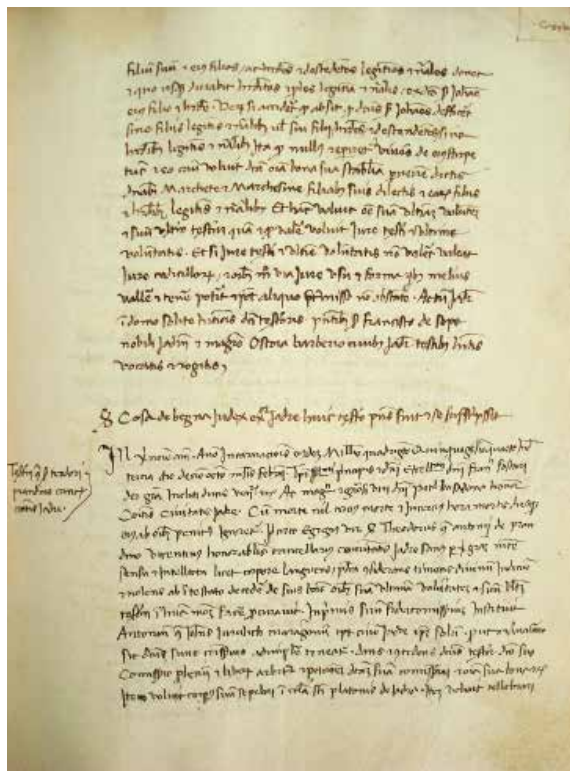

Slika 2.a i 2.b

Bilježnički registar Teodora de Prandina. Oporuka zadarskog plemića Mihovila pokojnog Stjepana de Soppe iz 1413. godine (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Theodorus de Prandino, b. VI., fasc. 2., Testamenti aperti, br. 74.).

Slika 4. Pomoćna bilježnica (bastardel) Teodora de Prandina za njegova djelovanja kao kaptolskog pisara (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Iohannes de Trottis, b. 1., fasc. 3.).

Slika 5.a i 5.b Oporuka zadarskog bilježnika Teodora de Prandina (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Iohannes de Calcina, b. VIII., fasc. 3, fol. 126.-126').

POPIS IZVORA I LITERATURE

1. IZVORI

a) Objavljeni:

1. Corner, Flaminio, *Ecclesiae Venetae antiquis monumentis nunc etiam primum editis illustratae ac in decades distributae, decas secunda et tertia*, Venetiis, 1749.

2. Karbić, Damir, Katušić Maja, Majnarić, Ivan, *Zajednički registar Ivana de Trottisa i Teodora de Prandina, Registri Zadarskog i Splitskog kaptola, sv. 4, Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, sv. 18. Zagreb, 2012.

b) Neobjavljeni:

Državni arhiv u Zadru:

Spisi zadarskih bilježnika

1. Theodorus de Prandino (1403.-1441.)

2. Christophorus de Zeno (1410.-1412.)

3. Nicolaus de Baro (1423.-1426.)

4. Iohannes quondam Ostoje (1427.-1445.)

5. Nicolaus de Benedicti (1439.-1469.)

6. Iohannes de Calcina (1439.-1492.)

2. LITERATURA

1. Ančić, Mladen, „Inventar splitskoga kancelara i javnog bilježnika Tome Colutii de Cingulo”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 47., Zadar, 2005., str. 99.-148.

2. Buklijaš, Tatjana, „Od hospitala do bolnice. Pret-povijest jedne moderne institucije”, *Hrvatska revija*, god. IV., br. 3., Zagreb, 2004., str. 98.-102.

3. Jelić, Roman, *Zdravstvo u Zadru i njegovu području*, Zadar, 1978.

4. Karbić, Damir, „Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća”, *Historijski zbornik*, god. XLIV., br. 1., Zagreb, 1991., str. 43.-76.

5. Popić, Tomislav, *Krojenje pravde. Zadarsko sudstvo u srednjem vijeku (1358. – 1458.)*, Zagreb, 2014.